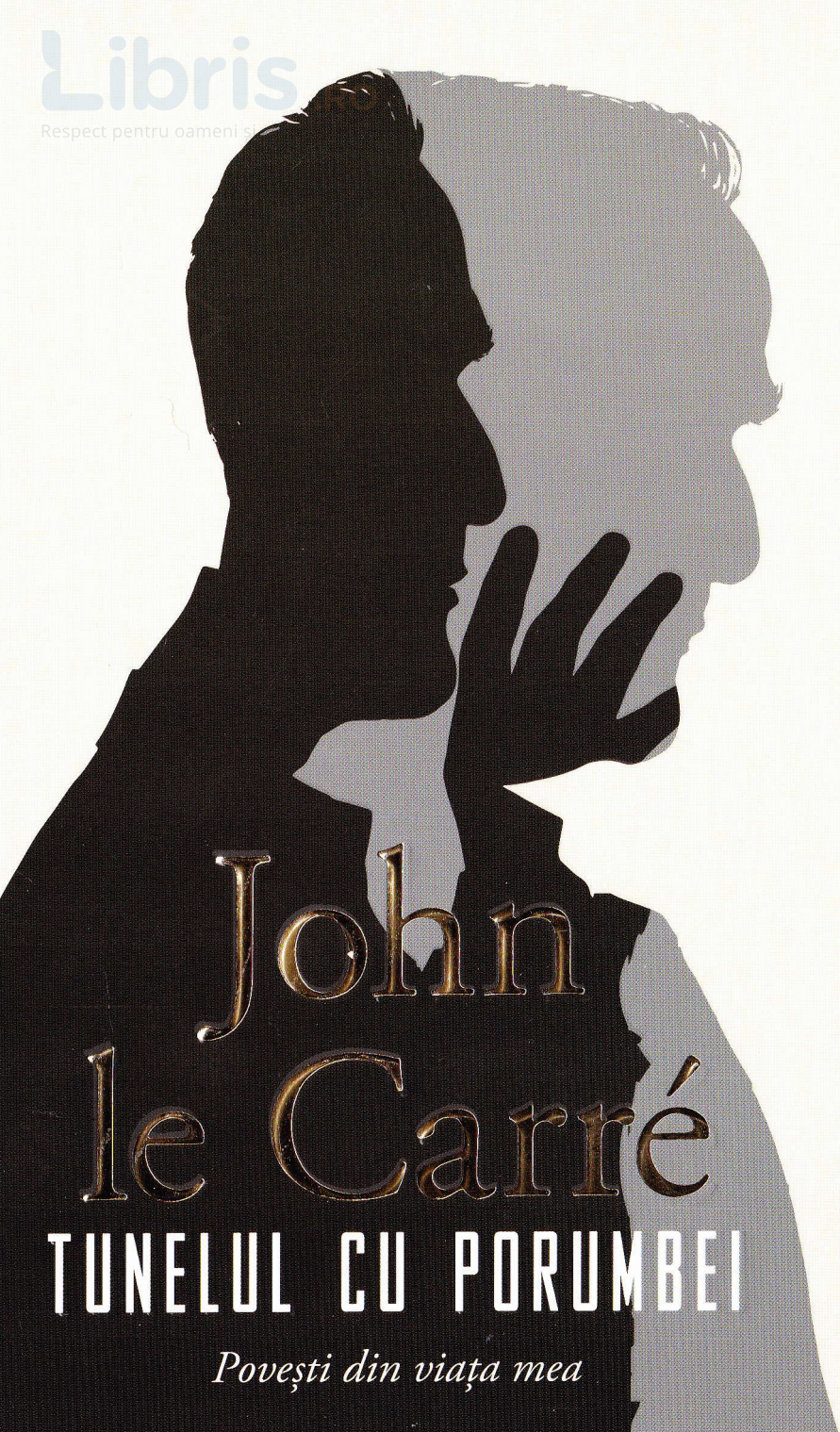

Libris

Respect pentru oameni și

John
le Carré
TUNELUL CU PORUMBEI

Povești din viața mea

John le Carré

Tunelul cu
porumbei

Povești din viața mea

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Introducere</i>	7
1. Nu vă purtați urât cu serviciile secrete!	23
2. Legile doctorului Globke	38
3. Vizită oficială	50
4. Cu degetul pe trăgaci	53
5. Tuturor celor interesați	61
6. Mecanismele justiției britanice	66
7. Dezertarea lui Ivan Serov	69
8. O moștenire	77
9. Nevinovăția lui Murat Kurnaz	88
10. Ieșind pe teren	95
11. Întâlnire cu Jerry Westerby	106
12. Singur în Vientiane	111
13. Teatrul Realului: dansând cu Arafat	116
14. Teatrul Realului: Villa Brigitte	131
15. Teatrul Realului: o chestiune de vinovăție	139
16. Teatrul Realului: nume de alint	143
17. Cavalerul sovietic moare în armură	151
18. Estul Sălbatic: Moscova, 1993	166

19. Sânge și tezaur.....	180
20. Cei mai mari urși din grădină	192
21. Printre inguși	206
22. Premiul lui Joseph Brodsky.....	211
23. Sursa greșită	214
24. Păzitorul fratelui său	228
25. Quel Panama!.....	245
26. Sub acoperire strașnică.....	258
27. La vânătoare de dictatori.....	263
28. Richard Burton are nevoie de mine	278
29. Alec Guinness	294
30. Capodopere pierdute	300
31. Cravata lui Bernard Pivot.....	314
32. Prânzul cu prizonierii.....	322
33. Fiul Tatălui Autorului	328
34. Lui Reggie cu mulțumiri	372
35. Cel mai vânat om.....	374
36. Cartea de credit a lui Stephen Spender.....	386
37. Sfat pentru un romancier aspirant.....	388
38. Ultimul secret oficial.....	389
<i>Surse</i>	393

1

Nu vă purtați urât cu serviciile secrete!

– Știu ce ești, strigă Denis Healey, un fost ministru al Apărării din Anglia din partea laburiștilor, la o petrecere la care am fost amândoi invitați, întinzând mâna și venind spre mine dinspre ușă. Ești un spion comunist, asta ești, recunoaște!

Așa că recunosc, așa cum recunosc toți băieții de treabă în astfel de cazuri. Și toată lumea râde, inclusiv gazda mea, puțin speriată. Și râd și eu, pentru că sunt băiat de treabă și pot să glumesc ca toată lumea, pentru că Denis Healey o fi o Mare Bestie din Partidul Laburist și un scandalagiu politic, dar este și un umanist, și un savant remarcabil, pe care îl admir și care are deja câteva pahare înaintea mea.

– Cornwell, *ticălosule*, strigă la mine din cameră un ofițer MI6 de vârstă mijlocie, cândva coleg cu mine, în timp ce un grup de inițiați ai cercurilor de la Washington se adună la o recepție diplomatică găzduită de ambasadorul britanic. Ticălos *ce ești!* Nu se aștepta să mă vadă, dar acum, că m-a văzut, se bucură că are ocazia să-mi spună ce părere are despre mine pentru că am insultat onoarea Serviciului – nenorocitul *nostru* de Serviciu, ce mama dracului! – și

pentru că i-am luat în răs pe bărbații și femeile care-și iubesc țara și nu-mi pot răspunde. Stă în picioare în fața mea, în poziția gârbovită a unui om pe cale să se dezlănțuie, și dacă mâini diplomate nu l-ar fi tras ușor în spate, presa de dimineață ar fi avut ce să destăinuie.

Discuțiile de la petrecere se aprind din nou treptat. Dar nu înainte ca eu să explic că nu cartea *The Spy Who Came in from the Cold* a fost cea care l-a făcut să-i sară muștarul, ci următoarea, *The Looking Glass War*¹, care spune povestea tristă a unui agent englezo-polonez trimis în misiune în Germania de Est și lăsat să putrezească acolo. Din nefericire, Germania de Est făcuse parte din teritoriul acuzatorului meu în zilele în care am lucrat împreună. Îmi trece prin minte să-i spun că Allen Dulles, pensionat recent din funcția de director al CIA, a declarat că această carte e mult mai aproape de adevăr decât predecesoarea, dar mă tem că nu fac decât să-l enervez și mai tare.

– Lipsiți de inimă, nu-i așa? Incompetenți fără inimă! Mersi frumos!

Fostul meu coleg nu e singurul furios. Pe tonuri mai puțin aprinse, mi s-a făcut același reproș în mod repetat în ultimele cinci decenii; nu ca un efort sinistru sau conjugat, ci ca o jelanie a femeilor și bărbaților ofensați, care consideră că fac o meserie necesară.

„De ce te iei de noi? Tu știi cine suntem *de fapt*.” Sau, mai răutăcios: „Acum că te-ai chivernisit pe seama noastră, poate ne mai lași un pic în pace”.

Și întotdeauna, undeva, amintirea nefericită că serviciul nu poate da răspuns; că e lipsit de apărare în fața

¹ Războiul în oglindă (n.tr.)

propagandei negative; că succesele sale rămân neștiute; că nu poate fi cunoscut decât prin eșecuri.

– Cu siguranță, nu suntem așa cum ne descrie gazda noastră, îi spune Sir Maurice Oldfield pe un ton sever lui Sir Alec Guinness la prânz.

Oldfield este fostul șef al serviciilor secrete, care a fost pedepsit de Margaret Thatcher, dar, când ne-am întâlnit noi, era doar un bătrân spion ieșit la pensie.

– Am vrut mereu să-l cunosc pe Sir Alec, mi-a spus el cu vocea aceea agreabilă din Nord când l-am invitat. De când am stat față în față cu el în trenul spre Winchester. Aș fi început o discuție cu el dacă aș fi avut curaj.

Guinness urmează să-l joace pe agentul meu secret George Smiley în adaptarea pentru televiziune după *Tinker Tailor Soldier Spy*¹ făcută de BBC și-și dorește să savureze compania unui fost spion adevărat. Dar prânzul nu decurge atât de bine pe cât am sperat. Cât se servesc aperitivele, Oldfield preamărește standardele etice ale fostului serviciu și sugerează, în cel mai drăguț mod, că „tânărul David aici de față“ i-a pătat buna reputație de care se bucura. Guinness, fost ofițer de marină, care, de când l-a cunoscut pe Oldfield, s-a autodesemnat unul dintre superiorii din serviciul secret, poate doar să dea din cap cu înțelepciune și să încuviințeze. Înfruptându-se din calcanul de Dover, Oldfield merge cu teza mai departe.

– Tânărul David și cei asemenea lui, declară el peste masă, spre Guinness, ignorându-mă, deși stau lângă el, sunt cei care fac ca serviciului să-i fie și mai greu să recruteze surse și ofițeri decenti. Îi citesc cărțile și se lasă păgubași. E firesc.

¹ *Cârțița*, Editura RAO, 2007 (n.tr.)

Respect pentru cărți
 Guinness coboară pleoapele și dă din cap în chip deplorabil, iar eu achit nota de plată.

– Ar trebui să te alături Ateneului, David, spune Oldfield amabil, sugerând că Ateneul va face cumva un om mai bun din mine. Te sponsorizez eu însumi. Poftim! Ți-ar plăcea, nu-i așa? Și către Guinness, în timp ce stăm toți trei în pragul restaurantului: Cu adevărat o plăcere, Alec! Trebuie să spun, o onoare. Ne vom revêdea în scurt timp, sunt sigur.

– Așa vom face, răspunde Guinness cucernic, iar cei doi vechi spioni își dau mâna.

Aparent incapabil să se sature de oaspetele care abia ne părăsise, Guinness privește admirativ în urma lui în timp ce se îndepărtează pe trotuar: un bărbat mărunț, viguros și hotărât, înaintând sprijinindu-se în umbrelă și dispărând în mulțime.

– Ce zici de încă un pahar de coniac înainte de plecare? sugerează Guinness și de-abia ne-am reluat locurile, că interogatoriul a și început: Ce butoni de cămașă vulgari! Îi poartă *toți* spionii noștri?

Nu, Alec, cred că lui Maurice îi plac, pur și simplu, butonii vulgari.

– Și ghetetele acelea portocalii țipătoare, din piele întoarsă și cu talpă de cauciuc. Sunt pentru a se furișa?

De fapt, cred că sunt doar foarte confortabile, Alec. Cauciucul scârțâie.

– Atunci, spune-mi ceva! A luat un pahar gol. Înclinându-l, îl ciocănește cu vârful gros al degetului. Am văzut oameni care fac *asta* – se dă în spectacol, privind meditativ la pahar în timp ce continuă să-l lovească – și am văzut oameni făcând *asta* – acum rotește degetul pe margine în același stil contemplativ. Dar n-am văzut pe

nimeni făcând *asta* – introduce un deget în pahar și-l mișcă înăuntru. Oare căuta resturi de otravă?

Vorbește serios? Copilul din Guinness nu a fost niciodată în viața lui atât de serios. Ei bine, presupun că, dacă *asta* căuta, ar fi băut deja otrava, sugerez eu. Dar el preferă să mă ignore.

Este o chestiune de amuzament că ghetetele din piele întoarsă ale lui Oldfield, cu talpă de cauciuc sau de alt fel, precum și umbrela strânsă, împinsă înainte ca să pipăie drumul, au devenit trăsături esențiale pentru personajul George Smiley, așa cum l-a înfățișat Guinness, ca pe un spion bătrân și grăbit. N-am verificat butonii de curând, dar îmi amintesc că regizorul nostru îi considera o exagerare și l-a convins pe Guinness să-i schimbe cu ceva mai puțin tipător.

Cealaltă moștenire rămasă în urma prânzului nostru a fost mai puțin plăcută, deși mai creativă, artistic vorbind. Dezgustul lui Oldfield față de munca mea – și, bănuiesc, față de persoana mea – a lovit adânc în sufletul dramatic al lui Guinness și nu s-a dat înapoi de la a-mi aminti, când a simțit nevoia, să mă folosesc de sentimentul de vinovăție personală al lui George Smiley; sau, după cum îi plăcea să sugereze, de al meu.

*

În ultima sută de ani și nu numai, spionii noștri englezi au avut o relație tulbură și uneori hilară de dragoste și ură cu romancierii neascultători. La fel ca romancierii înșiși, își doresc imaginea, își doresc strălucirea, dar să nu le ceri să suporte batjocura sau recenziile negative. La începutul anilor 1900, scriitori de valori diferite, de la Erskine

Childers la William Le Queux și E. Phillips Oppenheim, au stârnit un val de mânie antigermană atât de profundă, n-ar fi fost o exagerare să spună că au asistat la nașterea unui serviciu de securitate organizat. Până atunci, se povestește că domnii nu citeau scrisorile altor domni; deși, în realitate, mulți domni o făceau. Odată cu războiul din 1914-1918, a apărut scriitorul Somerset Maugham, agent secret englez și, din câte se povestește, nu unul foarte bun. Când Winston Churchill s-a plâns că *Ashenden*¹ a încălcat Legea Informațiilor Secrete de Stat², Maugham, amenințat fiind de un scandal de homosexualitate, a pus pe foc paisprezece povestiri nepublicate și a amânat publicarea celorlalte până în 1928.

Compton Mackenzie, romancier, biograf și naționalist scoțian, a fost mai greu de intimidat. Trecut în rezervă în Primul Război Mondial fiindcă rămăsese invalid, s-a transferat la MI6 și a devenit șeful competent al contraspionajului englez în Grecia neutră. Cu toate astea, i se părea deseori că ordinele primite și superiorii săi erau absurzi și, așa cum fac scriitorii, se distra pe seama lor. În 1932, a fost judecat în baza Legii Informațiilor Secrete de Stat și amendat cu o sută de lire sterline pentru autobiografia *Greek Memories*³, o carte care, într-adevăr, era plină de indiscreții scandaloase. Departe de a-și fi învățat lecția, s-a răzbunat un an mai târziu cu satira *Water on the Brain*⁴. Am

¹ *Ashenden sau agentul britanic*, o colecție de povestiri aparținând lui W. Somerset Maugham, bazate pe experiența acestui ca spion. Personajul principal al acestor proze scurte este dramaturgul Ashenden, recrutat de serviciile secrete britanice. (n.red.)

² Mulțumiri pentru *Secret Service*, de Christopher Andrew, publicată în 1985, de William Heinemann (n.a.)

³ Amintiri din Grecia (n.tr.)

⁴ Apă la creier (n.tr.)

auzit că în dosarul final al lui Mackenzie de la MI5 există o epistolă cu un scris enorm, adresată directorului general și semnată cu cerneala verde tradițională a șefului serviciilor secrete.

„Cel mai rău, îi scrie șeful tovarășului său de arme aflat de cealaltă parte a parcului St James, Mackenzie a dezvăluit simbolurile folosite în corespondența serviciului secret¹, dintre care unele încă sunt folosite.“ Probabil că fantoma lui Mackenzie își freacă palmele de bucurie.

Dar cred că cel mai cunoscut dezertor literar de la MI6 a fost Graham Greene, deși mă îndoiesc că știa cât de aproape a fost să-l urmeze pe Mackenzie la Tribunalul Old Bailey. Una dintre cele mai dragi amintiri de la sfârșitul anilor '50 este cafeaua băută cu avocatul de la MI5 la excelenta cantină a serviciului secret. Era un tip inofensiv, fumător de pipă, mai degrabă avocat de familie decât birocrat, dar în dimineața aceea, foarte tulburat. Pe biroul lui ajunsese un volum din *Omul nostru din Havana* și era pe la jumătatea cărții. Când i-am spus că îl invidiez pentru norocul lui, a oftat și a clătinat din cap. Tipul ăsta, Greene, a zis el, trebuia trimis în judecată. Folosind informații obținute în timpul războiului pe vremea când era ofițer MI6, a descris cu exactitate relația dintre șeful filialei dintr-o ambasadă engleză și un agent de teren. Trebuia să meargă la închisoare.

„Și e o carte bună, s-a plâns el. E o carte *al naibii* de bună! Și tocmai asta e problema.“

Am răsfoit ziarele căutând știri despre arestarea lui Greene, dar a rămas în libertate. Poate că șefii de la MI5 au

¹ Asemenea corespondențe începeau de obicei cu un cod de trei litere pentru filiala MI6, urmat de un număr care să denote membrul din filiala respectivă. (n.a.)

Respect p decis că, până la urmă, era mai bine, să râdă decât să plângă. Pentru actul lor de clemență, Greene i-a răsplătit douăzeci de ani mai târziu cu *Human Factor*¹, în care îi descria nu doar ca pe niște neghiobi, ci și ca pe niște criminali. Însă MI6 trebuie să-i fi trimis un semnal de avertizare. În prefața de la *Human Factor*, Grune are grijă să spună că nu a încălcat Legea Informațiilor Secrete de Stat. Căutați o ediție veche din *Our Man in Havana*² și veți găsi o declarație asemănătoare.

Dar istoria sugerează că, în cele din urmă, păcatele noastre sunt uitate. Mackenzie a ajuns cavaler, iar Greene a primit Ordinul de Merit.

– În noul dumneavoastră roman, domnule, mă ches-tionează un jurnalist american sârguincios, cineva afirmă despre personajul principal că nu ar fi devenit trădător dacă ar fi fost capabil să scrie. Îmi puteți spune, vă rog, ce s-ar fi ales de *dumneavoastră* dacă *dumneavoastră* nu ați fi fost capabil să scrieți?

Căutând un răspuns sigur la o întrebare periculoasă, mă întreb dacă serviciile noastre secrete nu ar trebui să fie recunoscătoare, de fapt, dezertorilor literari. Prin comparație cu ce probleme am fi putut provoca prin alte metode, scrisul pare inofensiv, ca o joacă de copii. Cât de mult și-or fi dorind bieții noștri spioni hărțuiți ca Edward Snowden să fi scris mai degrabă un roman!

*

Deci ce ar fi trebuit să-i răspund la acea petrecere diplomatică, fostului meu coleg supărat, care arăta de parcă

¹ *Factorul uman* (n.tr.)

² *Omul nostru din Havana*, Editura Polirom, 2005 (n.tr.)

era gata să mă pună la pământ? Nu are rost să spun că în unele cărți am descris serviciile de informații britanice drept o organizație mai competentă decât am cunoscut-o în viața reală. Sau că unul dintre ofițerii superiori a descris *The Spy Who Came in from the Cold* drept „singura afurisită de operațiune cu un agent dublu care a funcționat vreodată”. Sau că, descriind în roman, jocurile nostalgice de război ale unui departament britanic izolat, pasaj care l-a enervat atât de tare, poate am încercat ceva mai ambițios decât un simplu atac la adresa serviciului. Și Dumnezeu să mă ajute dacă aş susține că, pentru un romancier care se străduiește să cerceteze psihicul unei națiuni, serviciul secret nu ar fi un loc nerezonabil în care să caute. Aș fi culcat la pământ înainte să ajung la primul verb.

Cât despre faptul că serviciul lui nu poate răspunde, ei bine, aş zice că nu există nicăieri în lumea occidentală o agenție de spioni care să fi avut parte de un tratament mai binevoitor din partea presei noastre. *Cocoloșit* de abia dacă se apropie de adevăr. Sistemele noastre de cenzură, fie voluntare, fie impuse de legislația vagă și draconică, abilitățile noastre de a ne împrieteni cu măiestrie și supunerea colectivă a publicului britanic la supravegherea integrală, de o legalitate îndoielnică, sunt demne de a fi invidiate de orice agent secret din lumea liberă și neliberă.

Nu are sens să atrag atenția asupra numeroaselor memorii „aprobată” ale foștilor membri care înfățișează serviciul în hainele în care îi place acestuia să fie admirat; nici asupra „istoriilor oficiale” care acoperă cu un văl iertător ticăloșiile făcute; sau asupra nenumăratelor articole inventate din ziarele noastre naționale care se nasc în urma

Respect pe unor prânzuri mult mai prietenoase decât cel pe care l-am avut eu cu Maurice Oldfield.

Ce-ar fi să-i sugerez prietenului meu furios că un scriitor care tratează spionii profesioniști ca pe niște ființe umane supuse greșelii, la fel ca noi, ceilalți, îndeplinește un modest serviciu social – ba chiar, Doamne ajută, o funcție democratică, din moment ce, în Anglia, serviciile secrete încă sunt, de bine, de rău, casa spirituală a elitei noastre politice, sociale și industriale?

Căci asta este, dragul meu fost coleg, limita lipsei mele de loialitate. Și asta este, răposate Lord Healey, limita comunismului meu, ceea ce, dacă stau și mă gândesc, nu se poate spune despre tine în anii tinereții.

*

Este greu de redat, după o jumătate de secol, atmosfera de neîncredere care cuprindea coridoarele puterii secrete din Whitehall la sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60. Aveam douăzeci și cinci de ani când, în 1956, am fost introdus oficial în MI5 ca ofițer junior. Dacă eram mai tânăr, spuneau ei, nu aș fi fost eligibil. Cinci, cum îl numeam noi, se mândrea cu maturitatea sa. Din păcate, toată maturitatea aceea nu l-a ferit de la a angaja indivizi precum Guy Burgess și Anthony Blunt, precum și pe ceilalți trădători nenorociți, ale căror nume rămân asemenea celor ale jucătorilor celebri de fotbal pe jumătate uitați în amintirea englezilor.

Intrasem în serviciu cu așteptări mari. Isprăvile mele în domeniu până la acea dată, oricât de banale erau, îmi deschiseseră apetitul. Ofițerii mei de caz fuseseră toți agreabili, eficienți și înțelegători. Confirmaseră faptul că aveam chemare și-mi reactivaseră simțul datoriei dureroase

de când eram elev la școala publică. În calitate de ofițer de informații în Serviciul Național trimis în Austria, rămăsesem uimit de civilii obscuri care apăreau periodic în tabăra noastră fără haz din Graz și-i insuflau un aer mistic care, din păcate, îi lipsea. Abia când am intrat în citadela lor am ajuns cu picioarele pe pământ.

Spionatul Partidului Comunist Britanic, aflat în stadiu de descompunere, având douăzeci și cinci de mii de membri, și care avea nevoie să fie ținut laolaltă de informatorii MI5, nu cadra cu aspirațiile mele. Era valabil și pentru standardele duble după care serviciul se îngrijea de ai săi. De bine, de rău, MI5 era arbitrul moral al vieții private a savanților și funcționarilor civili din Anglia. Conform procedurilor de validare de atunci, homosexualii și alte persoane despre care se credea că ar avea comportamente deviante erau considerați vulnerabili în fața șantajului și, prin urmare, excluși din munca secretă. Dar serviciul părea să fie destul de mulțumit să îi ignore pe homosexualii din propriile rânduri, iar directorul general coabita în mod deschis cu secretarul său în timpul săptămânii și cu soția în weekend, lăsând chiar instrucțiuni scrise pentru ofițerul din tura de noapte, în caz că suna soția și voia să știe unde este. Să îi ferească Dumnezeu însă pe dactilografa de la birou care avea fusta prea scurtă sau prea strâmtă ori pe ofițerul însurat care-i făcea ochi dulci!

În timp ce funcțiile superioare din serviciu erau ocupate de supraviețuitori îmbătrâniți ai glorioaselor zile din 1939-1945, rangurile de mijloc erau deținute de foști membri ai poliției coloniale și ofițeri districtuali rămași în urma Imperiului Britanic aflat în declin. Deși aveau experiență în stăpânirea băștinașilor insubordonați care îndrăzneau